

The approach of Iran's Criminal System on properties related to crimes

Asghar Abbasi^{1*}, Naghmeh Makhdoum Mosafer², Mahdi Esmaeily³

1. Assistant Professor, Law Department, Faculty of law and political science, chalus unit, Islamic Free University, chalus, Iran.

*. Corresponding Author: Email: : abbasi@iaue.ac.ir

2. Ph.D. student in criminal law and criminology, Faculty of law, Ayatollah Amlu unit, Islamic Free University, Amol, Iran.

Email: nghmosafer@gmail.com

3. Assistant Professor, Law Department, Faculty of law, Tehran center unit, Islamic Free University, Tehran, Iran.

Email: dresmaeli@yahoo.com

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.22034/jcl.2023.381781.1799

Received:

16 January 2023

Accepted:

24 July 2023

Published:

5 March 2024

ABSTRACT

Confiscation of property that has been posed as a punishment and in some cases, there is no clear text for it, is considered a discretionary punishment. It can be considered a precautionary or preventive measure. No property is confiscated even if it results from a crime or it is a means to commit a crime unless there is a clear law in the criminal law to confiscate the property. In such cases, even properties that are not liable to be distrained for debt are confiscated, otherwise, the property is destructed or returned. Accordingly, the defendant's property is confiscated for the benefit of the government, the legislator has used the executive guarantees under the title of nationalization and confiscation of property to punish and punish the relevant persons. This qualitative-analytical study

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

aims at investigating some questions on legal analysis and criminology of property related to crime in Iran's criminal law to answer some ambiguities by studying texts on law and jurisprudence.

Keywords: Legal analysis, criminology, property related to crime, ownership, Iran's criminal system.

Excerpted from the Ph.D. legal and criminological analysis of property related to crime in the Iranian criminal system", Islamic Azad University, Ayatollah Amoli, Faculty of Law.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Acknowledgements: The authors would like to thank the Mahdi Esmacily and Naghmeh Makhdoum Mosafer for their cooperation in preparing and writing this research.

Author Contributions:

Asghar Abbasi: conceptualization, methodology, validation, analysis, research and review, resources, data monitoring, writing-original draft, writing-review and editing, monitoring, project management.

Naghmeh Makhdoum Mosafer: conceptualization, methodology, analysis, research and review, resources, data monitoring, writing - original draft, writing-review and editing, project management.

Mahdi Esmacily: conceptualization, resources, data monitoring , writing-review and editing, project management.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Abasi, Asghar, Naghmeh Makhdoum Mosafer & Mahdi Esmacily "The Approach of Iran's Criminal System..." *Journal of Criminal Law and Criminology*. 11, no. 22 (March 5, 2024): 69-96.

Extended Abstract

Context of the problem: In matters related to ownership, according to the jurisprudential rule of possession, the owner of any property can take possession of his property or benefit from it or leave it unused by any method and motive but, in order to protect the rights of the members of the society, there are restrictions for this rule in the form of rules and regulations such as nationalization, confiscation and confiscation, restitution, destruction or seizure of property to punish and punish the wrongdoers, in case of violation and disobedience of individuals and abuse of natural and Sharia rights, these laws prevent harm to others; Despite the special importance of the property rights of individuals at the domestic and international levels, possession of property related to crime by individuals due to the lack of a legal basis, Shariah, the owner's misuse of his property and possessions for the realization of criminal behavior is not entitled to legal protection and in some way, regarding the property related to the crime, the property rights of the relevant people are in conflict with the public interest and interest of the society, and according to the relevant laws, the judicial authorities decide to confiscate, confiscate, return, or sometimes destroy the said property because sometimes the acquisition of economic benefit resulting from committing a crime is tempting for most criminals and the punishment determined by the legislature is not effective.

This research, which is carried out with a descriptive and analytical method, seeks to examine some questions raised regarding the legal and criminological analysis of property related to crime in Iran's criminal system.

The main objectives of the research: The answer to the main question is whether the owner of the property that is somehow related to the crime will be deprived of the property. What is the approach of Iran's criminal system regarding confiscation of property under any title? And finally come to the conclusion that the main purpose of applying determinative punishments was to punish the guilty person or not? or confiscation of property with its vague nature, is only used to remove the property from the hands of the criminal.

Research method: In the beginning, books, various websites, electronic publications, theses, scientific reports, and subsequent collection of primary information, personal opinion have been examined and analyzed.

Findings : While examining the punishment for smuggling of goods in the current criminal laws, it was found that confiscation of property

resulting from the crime is not considered a solution for punishing the criminal and can only be considered as a deterrent to some extent. although, in some cases, the place or the vehicle that was used to commit the crime of goods and currency smuggling is also confiscated as a punishment for the perpetrator or deputy of the crime of goods and currency smuggling, for the benefit of the authorized organization by the legal guardian but this seizure and confiscation of said property is part of the main and mandatory punishment and is only imposed to punish the offender, not as an effective security measure.

Conclusion :One of the most important principles of the Constitution regarding the fight against corruption is Article 49 of the Constitution, which obliges the government to dispose of wealth resulting from usury, usurpation, bribery, embezzlement, theft, gambling, misuse of endowments, embezzlement and government transactions, Sale of favorable lands and main plots, opening of places of corruption and other illegitimate cases, take it back from its illegitimate and illegal occupiers and reject it to the rightful owner, and if he is not known, hand it over to public property and in the meantime, confiscation of property in the form of punishment, such as the acquisition of real estate and land for charitable purposes and public services, including nationalization and all kinds of municipal service projects, due to the owner's lack of consent, leads to desecration of property and is against private ownership in general, confiscation of property is sometimes used as a protective measure and sometimes in its civil sense, i.e. restitution, in the criminal laws of Iran.

Smugglers often commit drug or drug smuggling in order to obtain large amounts of money and wealth and if they come to the conclusion that not only the principle of what they get in this way will be taken from them, but they are also required to pay a fine in excess of the said property, their economic incentive to commit the crime of smuggling will diminish over time and disappear; In this regard, one of the important issues regarding the seizure and confiscation of property and objects is the fate of the seized and confiscated property and objects during the investigation, it should be determined what proceeds or benefits of the crime were acquired for the criminal or criminals, or what property and tools were used in the commission of the crime or has played a role in the commission of a crime or facilitating it, so that those properties are confiscated for the benefit of the government; Having said that, we see that the nature of recording is a precautionary measure, not a security

measure; Sometimes, in order to be able to choose between confiscation, destruction or return of property or objects, the court must be subject to special criteria and audit funds; Sometimes objects and properties are confiscated because they must be destroyed by law or because there is a possibility of including a legal order to destroy them.

Confiscation of property, the subject of Article 215 of the Islamic Penal Code and Article 148 of the Criminal Procedure Code, does not have all the features of punishment, and there is no legal document that confiscation is considered a protective measure, although in some cases, the fact that confiscation is a protective measure is clear in terms of content; The main goal in applying punishment is to punish the guilty person, but in cases where property is confiscated by issuing an acquittal or restraining order, it should be considered a precautionary measure therefore, it is suggested that there should be a special text regarding the confiscation and that the psychological element of the crime should be taken into consideration as well as the material element, and based on this, the properties that are prepared or made solely with the intention of committing a crime should be confiscated with them if a crime is committed.

This Page Intentionally Left Blank

رویکرد نظام کیفری ایران در قبال اموال مرتبط با جرم

اصغر عباسی*^۱، نغمه مخدوم مسافر^۲، مهدی اسماعیلی^۳

۱. استادیار، گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران.

*نویسنده مسؤل: Email: abbasi@iaue.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، واحد آیت‌الله‌املی، دانشگاه آزاد اسلامی، آمل، ایران.

Email: nghmosafer@gmail.com

۳. استادیار، گروه حقوق، دانشکده حقوق، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Email: dresmaeli@yahoo.com

چکیده:

تسلط قانونی بر اموال در قالب حق مالکیت تعریف شده که به مالکیت عین به معنای سلطه بر فیزیک مال مربوطه و مالکیت منافع در معنای حق استفاده و بهره‌برداری از منافع مال تقسیم شده است و ملی کردن، تملک قهری و مصادره از محدودیت‌های حق مالکیت هستند؛ برخی از اموال قابل تملک توسط اشخاص و برخی دیگر بدون مالک و متعلق به عموم معرفی شده‌اند. با این اوصاف مالکیت نه مطلقاً خصوصی و نه کاملاً عمومی است؛ طبق قاعده فقهی تسلیط مالک هر مالی، می‌تواند با هر شیوه و انگیزه‌ای هر تصرفی که بخواهد در مال خود داشته باشد یا از آن بهره‌مند گردد یا آن را بلااستفاده رها نماید؛ به مرور در زندگی اجتماعی انسان‌ها به تجربه و فراست آموختند که برای قاعده تسلیط محدودیت‌هایی در قالب قواعد و مقررات پیش‌بینی شده است تا در صورت بروز تخطی و سرپیچی اشخاص و سوءاستفاده از حقوق طبیعی و شرعی، این قوانین مانع ورود اضرار به دیگران گردد. در این‌طور تاریخی مقنن از ضمانت

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز CC BY-NC 4.0 منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

پژوهش‌های حقوق

انجمن ایرانی حقوق جزا و جرم‌شناسی

انجمن ایرانی حقوق جزا و جرم‌شناسی

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.22034/jlc.2023.381781.1799

تاریخ دریافت:

۲۶ دی ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۰۲ مرداد ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۱۵ اسفند ۱۴۰۲

اجراهایی از قبیل ملی کردن، مصادره یا توقیف اموال برای تنبیه و مجازات اشخاص خاصی بهره جسته است؛ این تحقیق که با روش توصیفی تحلیلی انجام شده است به دنبال بررسی برخی سؤالات مطروحه در خصوص تحلیل حقوقی و جرم شناختی اموال مرتبط با جرم در نظام کیفری ایران است تا با مطالعه متون فقهی و حقوقی به برخی مسائل پاسخ دهد.

کلیدواژه‌ها:

تحلیل حقوقی، جرم شناختی، اموال مرتبط با جرم، مالکیت، نظام کیفری ایران.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «تحلیل حقوقی و جرم شناختی اموال مرتبط با جرم در نظام کیفری ایران»، دکترای حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، واحد آیت‌الله آملی، دانشگاه آزاد اسلامی، آمل، ایران.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری و قدردانی:

بدین وسیله از دادسراهای عمومی و انقلاب و دادگاه‌های کیفری دو تهران، بابت همکاری در تهیه و نگارش این پژوهش سپاسگزاری می‌شود.

مشارکت نویسندگان:

اصغر عباسی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبار سنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت، مدیریت پروژه.

نغمه مخدوم مسافر: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، مدیریت پروژه.

مهدی اسماعیلی: مفهوم‌سازی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - بررسی و ویرایش، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

عباسی، اصغر، نغمه مخدوم مسافر و مهدی اسماعیلی. «رویکرد نظام کیفری ایران در قبال اموال مرتبط با جرم». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۱، ش. ۲۲ (۱۵ اسفند، ۱۴۰۲). ۶۹-۹۶.

مقدمه

با توسعه جوامع بشری و بالطبع ایجاد حکومت‌های مرکزی، دولت‌ها برای حفظ نظم عمومی و مصلحت جامعه و همچنین پیشگیری از سوءاستفاده‌های احتمالی اشخاص در حقوق شرعی عرفی و قانونی مردم ملزم به تدوین و تصویب قوانین و مقررات خاص گردیدند. طبق همین قوانین مدون اموال و مالکیت‌های عمومی و فردی مورد حمایت حقوق کیفری قرار گرفت و طبیعتاً نظم اجتماعی زمانی برقرار خواهد شد که حقوق افراد مرعی بوده، مالکیت مشروع و قانونی آنها محترم شمرده و در برابر هرگونه تعرض مصون باشد. حق مالکیت اشخاص و لزوم احترام به آن همواره در حقوق داخلی و همچنین در سطح بین‌المللی دارای اهمیت بوده و مورد توجه خاص واقع شده است و در این میان تملک اشخاص در اموال مرتبط با جرم به دلیل نداشتن مبنای قانونی و مشروعیت و سوءاستفاده مالک از دارایی و مایملک خویش برای تحقق رفتار مجرمانه، نمی‌تواند قابل احترام و حمایت قانون باشد و به‌نوعی در خصوص اموال مرتبط با جرم، حق مالکیت افراد مربوطه با منفعت و مصلحت عمومی جامعه متعارض بوده و طبق قوانین موضوعه مقامات قضایی تصمیم به ضبط و مصادره، استرداد و یا بعضاً معدوم کردن اموال مذکور می‌گیرند. در ادامه مبحث مجازات مالی، مصادره اموال از آن دسته از مجازاتی است که شاید بتوان گفت با بالاترین ضمانت اجرا در پیشگیری از وقوع جرم نقش بسزایی داشته است؛ هرچند در اکثر موارد مشاهده می‌شود که سود اقتصادی حاصل از ارتکاب جرم به‌گونه‌ای است که اغلب مجرمین خطر محکومیت و حبس‌های طولانی‌مدت را به جان می‌خرند؛ تا بعد از آزادی بتوانند از اموال و عواید حاصل از ارتکاب جرم بهره‌مند شوند و قطع به یقین اگر مصادره اموال به دست آمده از ارتکاب جرم نیز به مجازات حبس و جزای نقدی افزوده شود، این افراد در محاسبه نفع و ضرر ناشی از ارتکاب جرم به این باور می‌رسند که ارتکاب جرم نه تنها به سود آنها نیست بلکه با کسب سوءسابقه از فضای جامعه و کسب‌وکارهای مشروع نیز دورمانده و محروم خواهند شد؛ بر اساس مقررات حکومتی جاری مقامات قضایی بر مبنای معیارهایی مانند استفاده از مال و یا تخصیص آن جهت ارتکاب جرم، کسب مال از طریق ارتکاب جرم، عدم سود عقلایی و شرعی، ماهیت خطرناک اموال و اعراض مالک، تصمیم می‌گیرند که اموال مرتبط با جرم به مالکان آن باز پس داده شود یا به سود دولت ضبط و مصادره گردد و یا معدوم شود؛ مطالعه حاضر که باهدف تبیین و تحلیل حقوقی و جرم‌شناختی اموال مرتبط با جرم در نظام کیفری ایران انجام گردید، در راستای پاسخگویی به این سؤال اصلی است: آیا اموالی که به نحوی مرتبط با جرم است از مالک آن سلب مالکیت می‌شود؟

۱- روش تحقیق

در این پژوهش با بهره‌مندی از کتاب‌ها، سایت‌های مختلف، نشریه‌های الکترونیکی، پایان‌نامه‌ها و گزارش‌های علمی اطلاعات اولیه جمع‌آوری و از مجموعه اطلاعات و مطالب حاصله برداشت شخصی محقق مورد بررسی، تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

۲- تعاریف

۱-۲- مفهوم لغوی مال

مال در اصل از فعل ماضی میل است به معنی خواستن، در فارسی هم به مال خواسته می‌گویند و در اصل دارایی و آنچه در ملک شخص باشد.^۱ در اصطلاح به هرچه که دارای ارزش اقتصادی بوده و قابل تقویم به پول باشد مال گفته می‌شود در آیات و روایات فقهی و تاریخی در خصوص مال تعریف صریحی وجود ندارد و صرفاً به تأمین اموال و عواید مالی دولت اسلامی از منابع گوناگون همچون ثروت‌های طبیعی مانند زمین، دریا، جنگل و معادن؛ غنایم جنگی؛ مالیات‌هایی چون خراج و جزیه و سرانجام پرداخت‌های عبادی و تبرعی از جمله زکات، احباس و اوقاف بسنده شده است. قانون‌گذار نیز تعریفی از مال ارائه نداد و در باب اول از کتاب اول قانون مدنی بلافاصله به بیان انواع مال پرداخته و به‌طور کلی هر چیزی که به وجه رایج کشور قابل تقویم بوده و ارزش اقتصادی داشته باشد مال نامیده می‌شود.^۲ برای تعریف مال علاوه بر قانون و فقه باید از عرف نیز کمک گرفت، چنانچه عرف به تدریج معنی مال را گسترش داده و منفعت و تمامی حقوق مبادله‌پذیر را مال دانسته‌اند.^۳

۲-۲- مفهوم اصطلاحی مال

ضرورتی ندارد که حتماً کالایی برای همه و در کلیه نقاط دارای فایده باشد تا مال قلمداد شود ممکن است چیزی برای یک منطقه یا گروه خاصی به دلیل اینکه نیاز خاص آنها را تأمین می‌کند، ارزش داشته باشد ولی برای منطقه دیگری چنین نباشد.^۴ مال دارای یک مفهوم نسبی است و برحسب زمان

۱. حسن عمید، فرهنگ عمید، چاپ ششم، (تهران: نشر امیر کبیر، ۱۳۷۵)، ۱۷۳۸.

۲. محمد جعفر جعفری لنگرودی، حقوق اموال، چاپ هشتم، (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۱)، ۴۹.

۳. ابراهیم تقی زاده، سید احمدعلی، هاشمی، حقوق اموال و مالکیت (تهران: نشر مجد، ۱۴۰۰)، ۱۵.

۴. محمد حسین غروی اصفهانی، المنهج القویم فی شرح تحفه الحکیم، چاپ اول (تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه

فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۷۱)، ۳۲۵.

و مکان مفهوم آن متغیر خواهد بود. تعبیر فایده عقلایی که در متون فقهی آمده است؛ یعنی منفعتی که عرف (عقلا) به آن توجه کنند و بیانگر همین حالت متغیر مال است که ممکن است نسبت به شرایط جغرافیایی، فرهنگی، تمدن‌ها و زمان‌ها و ... متفاوت باشد؛ و به عبارت دیگر: تعبیر نسبی بودن مال را می‌رساند.^۵ به‌عنوان مثال: یک مؤسسه داروسازی، حیواناتی را که از نظر نوع مردم بی‌فایده است خریداری کرده و در برابر آن پول می‌پردازد یا اینکه عکس فردی برای فرزندانش ارزشمند است؛ بنابراین آنان حاضر می‌شوند برای دستیابی به آن عکس پول قابل توجهی بپردازند، درحالی‌که دیگران هیچ‌گونه تقاضا و تمایل خاصی به آن ندارند و از این رو هرگز حاضر نیستند در برابر آن وجهی بپردازند.

۲-۳- مفهوم جرم

جرم، اصطلاحی فقهی و حقوقی به معنای هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است؛ جرم، از ریشه عربی ج رم، به معنای قطع کردن، چیدن میوه از درخت، حمل کردن، کسب کردن، ارتکاب گناه و وادار کردن به کاری ناپسند به کار رفته است.^۶ جرم در لغت به معنای گناه، بزه و خطا بوده و از جرم به ذنب، اثم، سئیه، عصیان و معصیت نیز تعبیر می‌شود در اصطلاح عبارت است از هر نوع عملی که در شرع ممنوع و دارای کیفر دنیوی، همچون حد، تعزیر، قصاص، دیه و کفاره و یا مجازات اخروی باشد؛ خواه در ارتباط با خود مجرم باشد، مانند ترک نماز و روزه و نوشیدن شراب و یا در ارتباط با دیگری، همچون ضرب و جرح و کشتن کسی؛ بنابراین، جرم در اصطلاح فقهی مترادف معصیت است.

۳- بیان مسئله: اموال مرتبط با جرم در نظام کیفری ایران

۳-۱- ضبط و مصادره اموال در قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی

قاچاق کالا معضلی دیرینه که از دیرباز خسارت‌های مالی و فرهنگی سهمگین و گسترده‌ای به بنیه اقتصادی جامعه وارد نموده که بهتر است کوتاه به این نکته اشاره شود، وقتی که کالا یا هر چیز دیگری بدون اذن و اجازه رسمی و قانونی دولت وارد کشور گردد، عملاً قاچاق کالا شمرده می‌شود؛ علم اقتصاد هر کالای اقتصادی که به‌طور مخفیانه از مرزهای کشور عبور داده شده و وارد بازارهای داخلی گردد و یا به همان طریق از کشور خارج گردد کالای قاچاق نامیده است. فعلی که به‌موجب آن ملت از درآمدهای مشروع و قانونی چشمگیری محروم می‌شوند.

۵. سید ابوالقاسم خوئی، مصباح الفقاهه فی المعاملات، جلد ۲ (قم: نشر فقهات، ۱۳۹۳)، ۲۴.

۶. خلیل بن احمد. کتاب‌العین، تحقیق مهدی مخزومی و ابراهیم سامرائی (قم: مؤسسه دار الهجره، ۱۴۰۹)، ۱۱۶.

۳-۱-۱- بررسی مجازات قاچاق کالا در قانون مجازات مرتکبین قاچاق

طبق بند الف از ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق ارز و کالا مصوب ۱۳۹۲، قاچاق کالا و ارز هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد، قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد. با این تعریف در صورتی که شخص یا اشخاصی بدون توجه به مقررات مشخص شده بیش از نیاز شخصی خود، اقدام به واردات و صادرات کالاهای دارای تشریفات قانونی نمایند، عمل قاچاق تحقق یافته و وفق قانون با عنایت به نوع و میزان کالای ممنوعه مجازات خواهند شد؛ کالا در این تعریف به معنی هر وسیله‌ای است که از نظر بسیاری از مردم و عرف، دارای ارزش اقتصادی است و مردم حاضرند در مقابل آن پولی را بپردازند. البته همیشه جابه‌جایی کالا منجر به قاچاق نمی‌شود، زیرا در برابر این کالاهای ممنوع، کالاهای مجاز نیز وجود دارند و هر فردی می‌تواند برای جابه‌جایی آنها طبق مقررات و قوانین اعلامی اقدام کند. بنابراین مقنن بعد از جرم انگاری قاچاق کالا و ارز مجازاتی را نیز متناسب با فعل صورت گرفته شده تعیین و اعلام نموده است؛ در بخشی از مجازات ورود و خروج کالای مجاز، قاچاقچی را با محکومیت به پرداخت یکتا سه برابر ارزش کالا، جرمه نقدی مواجه خواهد شد و به دنبال آن کالای قاچاق نیز مصادره می‌شود و ضبط اموال فقط به‌عنوان راهکاری بازدارنده و در راستای مبارزه با قاچاق کالا و ارز بوده و مجازات محسوب نمی‌شود هرچند بعضاً مکان و یا وسیله نقلیه که برای ارتکاب جرم قاچاق کالا و ارز مورد استفاده قرار گرفته نیز به‌عنوان مجازات مرتکب و یا معاون جرم قاچاق کالا و ارز، به نفع سازمان دارای اجازه از سوی ولی فقیه مصادره می‌شود و مقنن به‌درستی بر اعمال مجازات اصلی با توجه به هدف قاچاقچیان به ارتکاب قاچاق که همان سودجویی است، تأکید بیشتر کرده است.

۳-۱-۲- جلوگیری از توقیف اموال در قاچاق

ضبط و مصادره اموال مزبور جزء مجازات اصلی و اجباری است و فقط برای تنبیه متخلف وضع شده است نه به‌عنوان یک اقدام تأمینی؛ در صورتی که بهای کالا و ارز قاچاق از ده میلیون ریال تجاوز کند و متهم هم در مرحله اداری حاضر به پرداخت جرمه نباشد، علاوه بر ضبط کالا و ارز و جزای نقدی متخلف از حیث عمل قاچاق تحت تعقیب کیفری قرار گرفته و به مجازات مقرر که شلاق یا حبس است، خواهد رسید.

۳-۱-۳- قانون شمول اجرا و اصل ۴۹ قانون اساسی در احتکار و گران‌فروشی و قاچاق

یکی از مهم‌ترین اصول قانون اساسی در خصوص مبارزه با فساد، اصل ۴۹ قانون اساسی است که

ترتیباتی را در خصوص اعاده اموال نامشروع مقرر داشته و انجام این تکلیف را از طریق دادگاه ویژه اصل ۴۹ قانون اساسی به عهده دولت قرار داده است؛ باین حال نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی به موجب قوانین عادی همچون قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی مصوب ۱۳۶۳ مشخص شده است؛ دادگاه‌های مربوط به اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی موظف‌اند مطابق قانون مزبور ثروت‌های محتکرین، گران‌فروشان، قاچاقچیان را مورد بررسی دقیق قرار داده و نسبت به ضبط، ثبت و اخذ ثروت‌هایی که برخلاف ضوابط دولت جمهوری اسلامی ایران در اثر اختکار و گران‌فروشی و قاچاق تحصیل گردیده به‌عنوان مجازات، به نفع دولت اقدام نماید همچنین دولت موظف است ثروت‌های ناشی از ربا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، قمار، سوءاستفاده از موقوفات و مقاطعه‌کاری‌ها و معاملات دولتی، فروش زمین‌های موات و مباحات اصلی، دایر کردن اماکن فساد و سایر موارد غیرمشروع را از متصرفین غیرمشروع و غیرقانونی آن پس گرفته و به صاحب حق رد کند و در صورت معلوم نبودن او به بیت‌المال تحویل بدهد. این حکم باید با رسیدگی و تحقیق و ثبوت شرعی به‌وسیله دولت اجرا شود.^۷

احکام صادره از دادگاه‌های انقلاب در بعضی موارد علاوه بر جنبه کیفری، واجد جنبه حقوقی هم است، در چنین موردی هر نوع ادعای حقی که از طرف اشخاص حقیقی یا حقوقی نسبت به این اموال عنوان شود ولو به ادعای خارج بودن آن مال از دارایی نامشروع محکوم‌علیه، رسیدگی آن برحسب شکایت شاکی و طبق ماده ۸ و تبصره ماده ۵ قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی با دادگاه صادرکننده حکم خواهد بود و دادگاه انقلاب پس از رسیدگی اگر صحت ادعا را احراز نماید بر طبق ذیل اصل ۴۹ قانون اساسی مال را به صاحبش رد می‌کند در غیر این صورت مال را به بیت‌المال تحویل می‌دهد.

۳-۲- مصادره، ملی کردن و مجوز انتقال مالکیت

این اصل کلی که می‌گوید «هرملتی حق تعیین آزادانه سرنوشت خود را دارد» پایه و اساس ملی کردن به شمار می‌آید؛ البته در خصوص ملی کردن مراد از حق تعیین سرنوشت، حق تعیین سیاست اقتصادی و اجتماعی در حوزه داخلی است. مواضع کشورها در این زمینه کاملاً متفاوت است. کشورهای غربی و صنعتی ملی کردن اموال بیگانگان را مغایر با اصل احترام به حقوق مکتسب آنان می‌دانستند، اما به‌مرور آن را به‌شرط پرداخت غرامت کامل من جمله غرامت کافی، مؤثر و سریع موردپذیرش قرار دادند. ضمن

۷. فرج اله قربانی، مجموعه آراء وحدت رویه دیوان عالی کشور (جزایی)، چاپ هفتم (تهران: انتشارات فردوسی، ۱۳۹۰).

اینکه معتقدند ملی کردن باید بدون تبعیض و مبتنی بر منافع عمومی و مصلحت جامعه باشد؛ در غیر این صورت از لحاظ بین‌المللی مسئولیت‌آور خواهد بود. در مقابل کشورهای سوسیالیستی سابق معتقد بودند هر نوع اقدامی در خصوص ملی کردن مشروع و برعکس هر نوع واکنشی در مقابل آن غیرمشروع است. این کشورها اصولاً این پدیده را جزو مسائل حقوق داخلی می‌دانستند و هرگونه حکومت حقوق بین‌الملل در این زمینه را نفی می‌کردند. همچنین پرداخت غرامت را متعاقب ملی کردن قابل قبول نمی‌دانستند. کشورهای جهان سوم هم ملی کردن را در راستای رسیدن به استقلال سیاسی و اقتصادی خودشان مجاز دانسته و همچنین حق بر توسعه را نیز به‌عنوان مبنایی حقوقی برای آن قلمداد می‌کردند.^۸ یکی از مهم‌ترین اقداماتی که درباره اموال مرتبط با جرم انجام می‌گیرد، ضبط این اموال در قالب مصادره است. پیش‌تر گفته شد مالکیت فقط در حالتی که از راه مشروع به وجود آید، محترم است. به همین خاطر غصب اموال غیر، تصرف و یا تملک اموال عمومی نامشروع و ردّ یا استرداد آنها به صاحبان واقعی، ضرورت دارد. در واقع این عنوان حقوقی به ضبط اموالی تلقی می‌گردد که تصریح قانونی داشته باشد؛ از جمله منطوق صریح قانون اساسی در اصل ۴۹ که در مورد ثروت‌های نامشروع شخص یا اشخاص است.^۹ در منابع و ادله فقهی هرگز اصطلاح مصادره اموال به کار نرفته است. در متون کهن فقهی اهل سنت نیز ظاهراً چنین اصطلاحی استعمال نشده است، اما در برخی از آثار فقهی و حقوقی جدید عبارت مصادره مشهود است؛ به‌عنوان نمونه، عبدالقادر عوده در کتاب التشریح الجنائی بارها اصطلاح مصادره را به‌کار برده است.^{۱۰}

سلب مالکیت اتفاقی و خاص به معنای مصادره، استثنایی است بر اصل احترام به مالکیت خصوصی؛ اصولاً شرایط سه‌گانه برای قانونی و مشروع بودن سلب مالکیت انفرادی یعنی نفع عموم، عدم تبعیض و پرداخت غرامت نسبت به ملی کردن که اقدامی فی‌نفسه قانونی و مشروع است، صدق نمی‌کند.^{۱۱} در این میان همواره موضوع، انتقال اموال هستند و در منقول بودن یا غیر منقول بودن آن تفاوتی

۸. بابک مرادی، وریا الماسی، کورش رام، ابتکارات ملی و حقوق بین‌الملل در گذار به عدالت انتقالی، چاپ اول (تهران: نشر پل، ۱۳۹۹)، ۵.

۹. علی، چهکندی نژاد، پیام بستامی «بررسی فقهی و حقوقی قصور و اشتباهات قضات در قوانین کیفری ایران»، مطالعات حقوق، ۲۱(۱۴۰۰)، ۱۸۵.

۱۰. کاتوزیان، ناصر. حقوق مدنی اموال و مالکیت، چاپ هفتم، (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۲)، ۵۵.

۱۱. سید محمدرضا حسینی، قانون اجرای احکام مدنی در رویه قضایی، چاپ دوم (تهران: مؤسسه فرهنگی انتشاراتی نگاه بینه، ۱۳۹۵)، ۵۲۲.

وجود ندارد و آنچه حائز اهمیت می‌نماید این موضوع مهم است که اموالی که قوانین مصادره یا ملی کردن در مورد آن اعمال می‌گردد اموال خصوصی باشند؛ به لحاظ اهمیت بعضی از اموال خصوصی، عالی‌ترین مقامات مملکت تشخیص می‌دهند که این‌گونه اموال خصوصی به جهت نقش و اهمیت اساسی آنان در اقتصاد تامة کشور و یا در بخشی از آن و مصالح عمومی مورد انتقال قرار می‌گیرند و در حقیقت مالکیت از بخش خصوصی به خود جامعه منتقل می‌شود.^{۱۲}

۳-۲-۱- تفکیک ملی کردن، مصادره و سلب مالکیت

هرچند در عمل تمامی این اصطلاحات منجر به انتقال مالکیت اموال خصوصی به مالکیت عموم است لیکن وجوه افتراق چشمگیری بین مفاهیم ملی کردن و سلب مالکیت وجود دارد؛ ملی کردن همچون سلب مالکیت همیشه ناشی از یک عمل حقوقی هیئت حاکمه و ناشی از حاکمیت اداری است؛ بنابراین ملی کردن یا به‌وسیله قوه مجریه و یا به‌وسیله قوه مقننه محقق می‌گردد، در حالیکه سلب مالکیت از ابتکارات سازمان‌های اداری با همیاری قوه قضاییه است؛ ملی کردن انتقال مالکیت از بخش خصوصی به جامعه به‌منظور تأمین اهداف اساسی جامعه است، در صورتی که سلب مالکیت از چنین حد‌اعلای اهمیتی برخوردار نبوده و بیشتر به‌منظور تأمین نیازهای منطقه‌ای و بخش‌های دولتی است.^{۱۳}

قصد انتقال مالکیت عامل مشترک بین ملی کردن و مصادره اموال و هر دو نتیجه اعمال اقتدارات عمومی هستند هر چند در این دو مورد نیز انتقال مالکیت محقق می‌گردد؛ اما انگیزه و داعیه آنها متفاوت است. در توقیف و مصادره اموال رفتار اشخاص است که مورد توجه قرار گرفته و به دلیل اشتباهات و خطاهاست که مجازات تعیین می‌شود و اتخاذ تصمیم به مصادره با قوه قضاییه است حال آنکه تصمیم به ملی کردن با قوه مجریه یا با قوه مقننه است.^{۱۴}

تحقق مصلحت فرد و جامعه اسلامی، فلسفه وضع احکام، مقررات و قوانین اسلامی و همچنین علت غایی شکل‌گیری دولت اسلامی است و با رعایت مقررات شرعی سلب مالکیت نسبت به اصل و نتایج آن جایز است. بر همین مبنا ضبط اشیاء و اموال حاصل از جرم نیز به‌وضوح قابل توجیه و انجام‌پذیر است، به‌طوری‌که ضبط در این رابطه آن‌قدر ضروری می‌نماید که همانند مقدمه واجب مقنن به آن توجه

۱۲. عباس زراعت، شرح مختصر قانون مجازات اسلامی (تهران: نشر ققنوس، ۱۳۹۲)، ۴۹.

۱۳. سید مرتضی سید جلیلی، «ملی کردن اموال از منظر حقوق خصوصی ایران و حقوق بین‌الملل» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس، ۱۳۹۵)، ۲۵۸.

۱۴. عباس جعفری دولت‌آبادی، «ضبط اموال و شرایط آن در قراردادهای تأمین کیفری»، ماهنامه دادرسی، ۵۲ (۱۳۹۴)، ۱۲۷.

دارد.

ضبط اموال در قالب مجازات مانند تملک املاک و اراضی برای مقاصد خیرخواهی و خدمات عمومی من جمله ملی کردن و انواع طرح‌های خدماتی شهرداری با توجه به عدم رضایت مالک، هتک حرمت اموال را به دنبال دارد و معارض مالکیت خصوصی است. لذا مقنن در هر مورد که سلب مالکیت و یا ضبط را مقرر کرده سعی در توجیه و تحلیل آن می‌نماید تا با ذکر جهات و مقاصد نیکو و ثمربخش، آن را موردپسند عرف معرفی و به این طریق آنها رایج گرداند.

با تعریف و شناسایی راه‌های قانونی و شرعی سلب مالکیت از اشخاص، طرق غیرقانونی کسب مال به سهولت قابل تشخیص و احراز می‌گردد؛ با توجه به این که به‌هرحال مبانی مواد قانون مجازات اغلب منصرف از احکام و مبانی شرعیه بوده و جواز ضبط مال از سوی قانون نیز از همین مأخذ تحصیل می‌گردد بنابراین در ضبط مال به روش قانونی به جز نفع افراد از جهت استرداد مال به مالک اصلی آن، نفع دولت و خزانه دولتی نیز مورد نظر است. به همین دلیل است که در احکام ضبط اموال و مصادره حسب مورد مواد قانونی مرتبط با ضبط اموال به نفع دولت و خزانه دولتی تصریح می‌گردد و همچنین است در ضبط اموال به‌موجب احکام شرعی، در واقع تعریف شرعی از بیت‌المال متفاوت است با مفهوم خزانه دولتی اما در هر دو مورد مصادیق ضبط مال و مستند قانونی یا شرعی آن تصریح می‌گردد.^{۱۵}

پیش‌تر گفته شد به‌موجب اصل ۴۹ قانون اساسی دولت موظف است ثروت‌های مذکور در اصل حاضر را به لحاظ نامشروع بودن، در صورت اثبات، با حکم قضایی از ید متصرف خارج و در صورت مشخص بودن صاحبان مال، ثروت به آنها منتقل می‌شود؛ و در صورتی که صاحب‌مال مشخص نباشد این مال در اختیار ولی فقیه قرار می‌گیرد؛ و در صورتی که اموال نامشروع از اموال عمومی یا انفال باشد در اختیار دولت قرار می‌گیرد.^{۱۶}

۳-۲-۲- ضبط و مصادره اموال در مواد مخدر و قوانین گمرکی

در مورد ماهیت ضبط و مصادره اموال حقوقدانان نظرات مختلفی ابراز داشتند، عده‌ای می‌گویند که ضبط و مصادره اموال دارای ماهیت جزایی است و عده‌ای بر این عقیده‌اند که ضبط و مصادره اموال دارای ماهیت مدنی و حقوقی است و در مجموع در قوانین کیفری ایران از ضبط و مصادره اموال گاهی

۱۵. سید مرتضی سید جلیلی، پیشین، ۲۵۸.

۱۶. سید احمد باختر، مسعود رئیسی، بایسته‌های اجرای احکام مدنی (تهران: نشر خط سوم، ۱۳۹۶)، ۴۸.

به‌عنوان یک اقدام تأمینی و گاهی هم در مفهوم مدنی آن یعنی استرداد بکار رفته است، از تعریف فوق استرداد حقوق و سلب امتیازات اخذشده از بزه دیده خارج است مگر اینکه حقوق مزبور شامل امتیازاتی باشد که منشأ اقتصادی و مالی دارند و عرفاً دارای ارزش می‌باشند؛ از آنجا که جامعه و قانون این‌گونه حقوق و امتیازات را معتبر دانسته و باعث شده است آنها را جزء اموال به حساب بیاوریم؛ در این میان قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ مصادره تمامی اموال قاچاقچیان مواد مخدر را پیش‌بینی کرده بود؛ اما در اصلاحات سال ۱۳۸۹ منحصرأً به اموال ناشی از جرم اشاره نموده و مصادره عام توقیف تمام اموال موجود محکوم‌علیه اعم از نقدی و غیرنقدی، منقول و غیرمنقول که منشأ وجودی آن ارتکاب به جرم است در بیان این نوع مقررات، قانون‌گذار عبارت مصادره کل اموال را به‌کار برده است. طبق ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی، مصادره اموال بزه‌کاران به‌ویژه کسانی که از راه نامشروع به ثروت‌های کلان دست‌یافته‌اند مجازاتی منصفانه و عادلانه است؛ ولی آثار محکومیت همیشه به شخص محکوم‌علیه محدود نمی‌شود؛ بلکه خانواده او و خویشان دیگر وی را نیز متأثر می‌سازد از این حیث مصادره عام را کیفری مغایر موازین انصاف و عدالت شناخته‌اند.^{۱۷}

۳-۲-۱- ضبط و مصادره اموال در قانون مبارزه با مواد مخدر

قاچاق مواد مخدر به‌طور گسترده و وسیع توسط اتحادیه‌های جنایتکار سازمان‌یافته و کارتل‌های مافیایی که هدفی جز تأمین منافع اقتصادی و شخصی ندارند به‌صورت موبرگی و توسعه‌یافته و باهدف جذب سریع پول و درآمدهای ناشی از فروش مواد به سطوح بالاتر شبکه‌های جرائم بین‌المللی اداره می‌شوند؛ درنهایت این سرمایه‌ها برای تداوم و اثبات شبکه‌های توزیع قاچاق مواد مخدر و بدون توجه به مرزهای ملی و سیستم‌های مالیاتی و مقررات اعمال شده برای بازرگانی و تجارت به کار گرفته می‌شوند. یکی از عوامل بسیار مؤثر و بازدارنده افراد برای ارتکاب بزه قاچاق مواد مخدر، مصادره اموال مرتکبین آن جرایم است که کاملاً در جهت عکس هدف آنهاست؛ قاچاقچیان اغلب برای رسیدن به پول و ثروت‌های کلان مرتکب قاچاق مواد مخدر می‌شوند و اگر به این نتیجه برسند که نه‌تنها اصل آنچه از این راه به دست می‌آورند از آنها گرفته می‌شود بلکه ملزم به پرداخت جریمه نقدی مازاد بر اموال مذکور نیز هستند، انگیزه اقتصادی آنان از ارتکاب جرم قاچاق به‌مرور کمرنگ شده و از بین خواهد رفت؛ با وجود این مجازات ضبط و مصادره اموال مجرمین و قاچاقچیان واجد نقاط ضعف و قوت هم هست؛ مستفاد از ماده ۲۸ قانون

۱۷. سعید غیاثوند، اردشیر رهدارپور، «کیفر مصادره اموال در جرائم مواد مخدر در حقوق کیفری ایران» (مقاله ارائه

شده در کنفرانس ملی حقوق، فقه و فرهنگ، شیراز، ۱۳۹۹)، ۱۷.

مبارزه با مواد مخدر شایان ذکر است که:

اولاً: در نحوه تحلیل و بررسی اموال حاصل از قاچاق در عمل مشکلات فراوانی وجود دارد به گونه‌ای که قانون جوابگوی نیاز مسئولان و متصدیان امر تحقیق نبوده و به دلیل اینکه سوابق واقعی افراد همواره برای مراجع قضایی مشخص نیست و همچنین در بسیاری از موارد به دلیل تأخیر در رسیدگی به اموال مرتکبین، آنها با استفاده از معاملات صوری اموال خود را به دیگران منتقل می‌کنند؛ بنابراین در هنگام صدور حکم اموال چندانی از آنها شناسایی نمی‌شود.

ثانیاً: از مقایسه ماده ۲۸ قانون مبارزه با مواد مخدر یا مواد مندرج در قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران می‌توان نتیجه گرفت که حتی در مواردی که ضبط اموال مشمول ماده ۲۸ نگردد با استفاده از قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ می‌توان نسبت به مصادره اموال مرتکبین قاچاق اقدام نمود. برابر ماده ۳۰ قانون اخیرالذکر وسایل نقلیه‌ای که حامل مواد مخدر شناخته می‌شوند به نفع دولت ضبط و با تصویب ستاد مبارزه با مواد مخدر در اختیار سازمان کاشف قرار می‌گیرد؛ با عنایت به اینکه میزان مواد مکشوفه در خودروی حامل مواد مخدر مشخص نشده و ملاک و معیار سلامتی در این زمینه در دست نیست؛ بنابراین همین امر موجب برداشت چندگانه و صدور احکام متفاوت از سوی محاکم گردیده اما خودرو در صورتی حامل مواد شناخته می‌شود که صرفاً حمل آن مقدار توسط فرد امکان‌پذیر نباشد در غیر این صورت خودرو حامل مواد شناخته نشده و قابل ضبط و توقیف نخواهد بود.

۳-۲-۲- مجازات ضبط اموال در ماده ۵۲۲ ق.م.ا (م ۷۴۴ ق.م.ج جدید)

وفق این ماده، ضبط اموال به‌دست‌آمده از طرق مجرمانه مذکور در مواد ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰ که مواد ۷۴۲ و ۷۴۱ و ۷۴۰ قانون مجازات جدید به‌عنوان ضمانت اجرای کیفری یا مجازات اصلی مورد حکم قرار گرفته که با مجازات حبس مقرر در مواد مزبور جمع می‌گردد؛ لازم به ذکر است که منظور از ضبط در این مواد ضبط دائم یا مصادره اموال به‌دست‌آمده است نه ضبط موقت؛ ظاهر ماده ۵۲۲ آن است که ضبط اموال به نفع دولت، مجازات تعزیری است و این در حالی است که ذیل ماده ۵۲۱ قانون مجازات اسلامی توبه را ساقط‌کننده کلیه مجازات مذکور می‌داند، اما به نظر می‌رسد توبه تنها ساقط‌کننده مجازات حبس باشد و تأثیری در سقوط ضبط اموال ندارد.^{۱۸}

منظور از اموال تحصیلی از جرایم مذکور اموالی است که به‌طور مستقیم در ساختن یا تخدیش

۱۸. عباس زراعت، اصول آیین دادرسی کیفری ایران، چاپ اول (تهران: نشر مجد، ۱۳۸۶)، ۱۴۸.

یا ترویج یا معامله مسکوکات طلا و نقره به دست می‌آید؛ بنابراین سایر اموال مانند وسیله نقلیه‌ای که مسکوکات با آن جابه‌جا می‌شود و همچنین محلی که مسکوکات در آنجا ساخته و پرداخته می‌شود و وسایلی که مسکوکات با آنها ساخته یا مخدوش می‌گردد تابع مقررات عمومی خواهد بود.

عمده‌ترین اشکال وارده بر مواد اخیرالذکر آن است که چرا باید اموالی را که مجرم از طریق ارتکاب جرم تحصیل کرده است به نفع دولت ضبط شود؟ این اموال، مثلاً پولی که شخص از طریق فروش سکه‌های تقلبی یا مخدوش تحصیل کرده است، باید به صاحبان آنها مسترد گردد؛ چرا که این عمل تعزیر محسوب نمی‌شود بلکه اعطای حق به «من له الحق» است. برای پرهیز از ورود این اشکال به ماده، باید گفت منظور ماده اموالی است که به خود مجرم تعلق دارد برای مثال، هرگاه فردی از شمش طلای متعلق به خود سکه‌های تقلبی تحصیل نماید، یا سکه‌های طلای متعلق به خود را مخدوش کند، سکه‌های ساخته‌شده به نفع دولت ضبط خواهند شد و فرد نمی‌تواند درخواست کند که چون طلای به‌کاررفته در سکه‌های مذکور متعلق به خود اوست، سکه‌ها را ذوب کرده و طلای ذوب‌شده را به او مسترد دارند. همین‌طور، طلا و نقره‌ای که پس از مخدوش کردن سکه به دست مخدوش‌کننده می‌رسد یا چه‌بسا حتی پولی که از خریداران آگاه نسبت به تقلبی بودن سکه به دست فرد متقلب می‌رسد بتوان بر اساس این تفسیر، به نفع دولت ضبط نمود؛ با چنین تفسیری، به کار بردن واژه «تعزیر» در ماده بدون اشکال خواهد بود، زیرا این کار نوعی جزای نقدی است که یکی از شقوق و مصادیق مجازات تعزیری است.

۳-۲-۲-۳- ضبط و مصادره اموال در قوانین گمرکی

کالایی که ورود آن ممنوع است یا طبق مقررات صادرات و واردات سالانه غیرمجاز باشد چنانچه برای ورود قطعی یا ترانزیت داخلی بانام و مشخصات کامل و صحیح اظهار گردد، گمرک باید از ترخیص آن خودداری و به صاحب کالا یا نماینده وی به صورت کتبی اخطار نماید که حداکثر ظرف ۳ ماه با انجام کلیه تشریفات آن کالا را از کشور خارج نماید؛ در صورتی که کالا ظرف مدت مزبور از کشور خارج نگردد گمرک کالا را ضبط و مراتب را به صاحب کالا یا نماینده او ابلاغ می‌نماید. چنانچه وارد کننده از این موضوع بی‌اطلاع باشد و کالا را به همان نام و مشخصات برای ورود قطعی اظهار نماید، گمرک از ترخیص آن جلوگیری نموده در این صورت صاحب کالا یا ترخیص‌کار که نماینده قانونی اوست حداکثر ظرف مدت ۳ ماه می‌بایست کالا را ترانزیت خارجی و یا مرجوع نماید در غیر این صورت گمرک کالا را ضبط می‌نماید و البته این ضبط در صورتی که نقل و انتقال کالا برخلاف محدودیتی باشد که از سوی

قانون مقرر شده است به‌عنوان مثال واردات و صادرات اجناس مجاز بدون پرداخت عوارض گمرکی در دسته قاچاق عوارض گمرکی جای می‌گیرد؛ چنانچه دستور ضبط کالا در اثر قاچاق از سوی گمرک صادر گردد صاحب کالا می‌تواند در دادرسی انقلاب به اقدام گمرک با ارائه دلایل اعتراض خود را مطرح نماید. چنانچه تصمیم اداره گمرک مبنی بر ضبط کالا به نفع دولت تأیید گردد در صورتی که ارزش کالا بیش از سی میلیون ریال ارزیابی شده باشد صاحب کالا می‌تواند در دادگاه تجدیدنظر استان با ارائه دلایل و مستندات قابل قبول از آن تجدیدنظرخواهی نماید.

بند ۱ ماده ۲۹ قانون امور گمرکی مواردی را شامل می‌گردد که کالا به نحو غیرمجاز وارد کشور شود و یا قرار است از کشور خارج گردد؛ البته قانون‌گذار استثنایی برای این مورد قائل شده و آن هنگامی است که کالای مزبور در موقع ورود یا صدور ممنوع یا غیرمجاز یا مجاز مشروط نبوده و از حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض بخشوده باشد، مسلماً واردکردن یا خروج از راه‌های غیرمجاز گمرکی از مصادیق این بند است؛ چنانچه مسافری یا وسیله حملی قصد ورود یا خروج طلا یا ارز یا غیره را بدون اظهار به مسئولین گمرک و انجام تشریفات گمرکی داشته باشد عمل به استناد بند ۱ قاچاق تلقی می‌گردد؛ ضمن اینکه در بند ۵۴ و ۵۶ آئین‌نامه اجرایی امور گمرکی اشاراتی به این مورد دارد؛ چنانچه وسایل نقلیه اعم از زمینی یا هوایی یا آبی حامل کالا بوده و در راه غیرمجاز یا لنگرگاه یا فرودگاه غیرمجاز توقف نماید، عمل مسئولین شروع به قاچاق محسوب و طبق قانون مجازات مرتکبین قاچاق با آنان رفتار خواهد شد؛ البته در صورتی که راننده اقدام به تخلیه و بارگیری کالا در راه غیرمجاز نماید (به‌غیر از کالاهای غیرمجاز بخشوده از حقوق و سود و عوارض که مجازات آن پرداخت جریمه انتظامی از هزار تا پنج هزار ریال حسب تشخیص رئیس گمرک است) این عمل قاچاق محسوب می‌گردد.

مجازات بزه قاچاق در هر مورد علاوه بر ضبط و مصادره کالای مکشوفه و تعقیب کیفری قاچاقچی بر اساس ماده ۱ قانون مجازات مرتکبین قاچاق پرداخت جریمه نقدی نیز هست؛ جریمه نقدی قاچاق برحسب نوع کالا متفاوت است، میزان جریمه در مورد کالاهای مجاز دو برابر حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض متعلقه و در مورد کالاهای غیرمجاز دو برابر ارزش و حقوق و سود و عوارض است و در هر مورد که به‌عین کالا دسترسی نباشد بهای مال از بین رفته نیز از مرتکب وصول می‌گردد؛ البته اداره گمرک بر اساس ماده ۶ قانون مجازات مرتکبین قاچاق در صورت وصول جریمه و ضبط مال قاچاق می‌تواند از تعقیب کیفری متهم صرف‌نظر نماید، مشروط بر اینکه مرتکب سابقه محکومیت به علت قاچاق نداشته باشد و از این ارفاق نیز بیش از یک‌بار نمی‌تواند استفاده کند؛ بنابراین مجازات قاچاق

گمرکی را همان مجازات مقرر در قانون مرتکبین قاچاق می‌دانند که یکی از مجازات اصلی و اجباری این جرم، ضبط و مصادره عین مال مورد قاچاق است. البته لازم به ذکر است که مطابق ماده ۵ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب، رسیدگی به کلیه جرائم مربوط به قاچاق در صلاحیت دادگاه‌های انقلاب اسلامی است.^{۱۹}

۳-۲-۴- ضبط اموال طبق ماده ۵۶۲ قانون مجازات اسلامی (ماده ۷۸۴ قانون مجازات اسلامی جدید)

طبق این ماده مجازات ضبط اشیاء مکشوفه و آلات و ادوات حفاری مذکور در این ماده جزء مجازات اصلی لحاظ شده که دادگاه مکلف است علاوه بر حبس به آن حکم دهد، از لحاظ نوع مجازات، با توجه به اینکه جرم مزبور پایه شرعی نداشته بلکه بر اثر تحولات و مقتضیات جامعه از طرف مقنن پیش‌بینی گردیده است در طبقه‌بندی مجازات مطابق ماده ۱۲ از قانون مذکور در طبقه‌بندی مجازات تعزیری قرار دارد؛ چون نوع و میزان آن از طرف مقنن تعیین شده است نظر به اینکه مقنن ضبط اشیاء مکشوفه (اموال تاریخی، فرهنگی) را به نفع سازمان میراث فرهنگی کشور آلات و ادوات حفاری را به نفع دولت دانسته است، معنای ضبط دائم یا مصادره استنباط می‌گردد. همچنین ضبط آلات و ادوات حفاری علاوه باینکه به‌عنوان مجازات و تنبیه مجرم پیش‌بینی نشده بلکه به‌عنوان یک اقدام تأمینی نیز محسوب می‌شود که از تکرار جرائم در آتیه جلوگیری به عمل می‌آورد.

مطابق تبصره ۱ ماده مزبور هرکس که بدون هیچ‌گونه قصد و سوءنیتی بر اثر حفاری و کاوش به هر صورتی برحسب اتفاق اموال تاریخی، فرهنگی موضوع ماده مزبور را به دست آورد و به سازمان میراث فرهنگی کشور تحویل ندهد تنها به مجازات ضبط اموال مکشوفه محکوم می‌گردد؛ بنابراین جرم موضوع این تبصره فقط یک مجازات اصلی دارد و آن مصادره اموال مزبور به نفع سازمان میراث فرهنگی کشور است.

۳-۲-۵- ماده ۷۰۹ قانون مجازات اسلامی (ماده ۹۲۷ قانون مجازات اسلامی جدید)

فعل قمار مطابق ماده ۷۰۵ ق.م.ا (م ۹۲۳ ق.م.ج جدید) جرم شناخته‌شده و برای ساختن، فروختن در معرض فروش گذاشتن، در اختیار قراردادن و وارد کردن آلات مخصوص قمار نیز در ماده ۷۰۷ ق.م.ا (م ۹۲۵ ق.م.ج جدید) مجازات تعیین گردیده است، به‌علاوه تمام اسباب و اموال متعلق به قمار نیز وفق ماده

۱۹. زراعت، پیشین، (۱۴۸۶)۱۴۸.

۷۰۹ ق.م.ا حسب مورد معدوم یا به‌عنوان جریمه ضبط می‌شود، منظور از اسباب و اموال متعلق به قمار چیزهایی است که مخصوص یاری یا معد برای آن باشد، مثل وجوه موجود در صندوق قمارخانه یا روی میز بار و میز و صندلی مخصوصی که برای قماربازان تهیه شده است؛ اما پول‌های داخل جیب قماربازان و اثاث البیت موجود در محل حتی اگر در اتاق قماربازی موجود باشد، چون متعلق به قمار محسوب نمی‌شود قابل ضبط نیست و در موارد تردید باید به‌قدر متقن اکتفا شود، مثلاً اگر قماربازان پیش از ورود مأمورین پول‌ها را از روی میز برداشته و در جیب گذاشته باشند جواز ضبط محل تردید خواهد بود.^{۲۰}

در خصوص اینکه آیا نگهداری وسایلی از قبیل آلات موسیقی و تخته‌نرد جرم محسوب می‌شود یا خیر و آیا می‌توان آنها را ضبط نمود، اداره حقوقی قوه قضائیه در نظریه مشورتی شماره ۷/۲۴۰ مورخ ۶۸/۲/۳۱ چنین اظهار داشته: «نگهداری وسایل از قبیل آلات موسیقی و تخته‌نرد مادام که از وسایل مزبور استفاده نامشروع نشود از نظر مقررات جاری کشور فاقد حیثیت کیفری است؛ بنابراین تعقیب دارنده وسایل مزبور و ضبط آن وسایل مجوز قانونی ندارد...»؛ از لحاظ طبقه‌بندی مجازات برحسب ارتباط آنها با یکدیگر، جزء مجازات اصلی محسوب می‌شود، مفهوم و معنای ضبط در ماده مزبور هم ضبط دائم اشیاء و اموال مزبور به نفع دولت یا به عبارتی مصادره است؛ همچنین در نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه آمده است: «صرف نگهداری آلات قمار جرم نیست و نمی‌توان آنها را ضبط نمود»، چنانچه مقرر داشته‌اند: «... برای صرف نگهداری اشیاء مذکور برای احراز قصد مورد نظر مقنن (نگهداری به‌منظور تجارت، توزیع و...) در قانون مجازاتی تعیین نشده و نمی‌توان به‌عنوان آلات و ادوات جرم نسبت به ضبط آنها اقدام نمود و بر طبق اصول مسلم شرعی و قانونی اموال هرکسی متعلق به اوست، بنابراین ضبط و تملک احتیاج به نص قانونی دارد».

۴. وضعیت اشیاء و اموال پس از ضبط

تا بدین جا بحث پیرامون ضبط اموال و مصادیق مطروحه آن در قوانین گذشت؛ اما یکی از موضوعات مهمی که راجع به ضبط و مصادره اموال و اشیاء حائز اهمیت می‌نماید سرنوشت اموال و اشیاء مضبوط و مصادره شده است؛ موادی از قانون مجازات اسلامی که بیشتر هم مورد بحث و بررسی قرار گرفت مرجع قضایی را مکلف نموده تا تکلیف اشیاء و اموال کشف‌شده که دلیل یا وسیله جرم بوده و یا از جرم تحصیل

۲۰. محمد جعفر حبیب زاده، سلمان عمرانی، حامد پور غلام، «تحلیل جرم قمار در فقه و حقوق ایران»، نشریه

پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، ۲۰ (۱۳۸۹)، ۵۸.

شده یا حین ارتکاب استعمال و یا برای استعمال اختصاص داده شده است را تعیین کند تا حسب مورد مسترد یا ضبط یا معدوم شود.

۴-۱- استرداد

مراجع قضایی دو وظیفه «اخذ اشیا و اموال» و «استرداد اشیا و اموال» را به عهده دارند. معمولاً در اولین گام اموال توقیفی حاصل از جرم که توسط مأموران کشف جرائم صورت می‌پذیرد، به منظور استرداد اموال به صاحب آن ضبط می‌شود. به‌طور طبیعی اولین تکلیف متهم، رد مال حاصل از ارتکاب جرم به صاحب آن است و لذا هرگاه سارق پس از ارتکاب سرقت، مال مسروقه را تحتید مالک قرار دهد، مستوجب حد نخواهد شد. (به استناد تبصره ۴ ماده ۱۹۸ قانون مجازات اسلامی) همچنین در صورتی که سارق به‌جای دو بار به سرقت مستلزم حد، تنها یک‌بار نزد قاضی اقرار کند، باید مال را به صاحبش بازگرداند و حد بر او جاری نمی‌شود. بدیهی است منظور از دادن مال همان استرداد اموال مسروقه است که مثل تمامی اموال حاصل از جرم شامل عین، مثل یا قیمت آن نیز می‌شود؛ بنابراین رد اصل مال حاصل از جرم اعم از «استفاده» یا «استرداد» تکلیف بزه‌کار بوده و دادگاه نیز مکلف است اشیا و اموال کشف و ضبط‌شده را به صاحبش مسترد کند؛ گاهی استرداد مال حاصل از جرم به حکم قانون است؛ بنابراین به تقدیم دادخواست ضرر و زیان نیازی نیست؛ مثل تکلیف قانونی دادگاه در اجرای ماده یک قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام استرداد مال و رد قوانین پیش‌بینی شده است.

ماده ۱۱۱ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری نیز دادگاه را مکلف کرده که اموال مسروقه یا اشیایی که به‌واسطه ارتکاب جرم تحصیل شده و یا هر نوع مال در جریان تحقیقات توقیف شده باشد به کسی که مال از او سرقت رفته و یا اخذ شده مسترد شود و اشیایی که برابر قانون باید ضبط یا معدوم شود از حکم این ماده مستثنا کرده است؛ بنابراین اگر اموال و اشیا از موارد ضبط و مصادره و یا معدوم کردن نباشد به حکم قانون به مالک آن مسترد می‌شود. برخلاف رویه جاری و آرای مشورتی اداره حقوقی و نظر بعضی از اساتید و حقوقدانان، شایسته است نه تنها عین مال حاصل از جرم در صورت بقای آن در دست مجرم، به مالک آن مسترد شود، بلکه این تکلیف در مورد استرداد مثل یا قیمت مال مذکور نیز باید مورد توجه قرار گیرد. مضاف بر آنکه مرجع کیفری نیز مکلف است راساً و صراحتاً این دستور را صادر کند؛ ولی در موردی که مال از بین رفته و یا فروخته شده و یا تبدیل به مال دیگری شده اما پول آن موجود است و یا مالک تقاضای مثل یا قیمت آن را دارد نیز مرجع کیفری تکلیف دارد دستور استرداد

مثل یا قیمت و یا بدل آن را حسب مورد و طبق نظر مالک متقاضی صادر کند و این امر هیچ نیازی به درخواست رسمی و یا دادخواست ضرر و زیان ندارد؛ بنابراین مطابق قوانین جزایی، دادگاه دو وظیفه مهم را در مورد اموال حاصله از جرم به عهده دارد که عبارت‌اند از: اخذ و استرداد، مال حاصل از جرم با جبر و قهر از سوی دادگاه طی حکم محکومیت، از مجرم گرفته و یا از سوی مأموران کشف و ضبط می‌شود که در هر دو حالت اخذ و ضبط مال با هدف استرداد آن به صاحب مال انجام می‌پذیرد.

۴-۲- ضبط به نفع دولت

به طور کلی هرگاه قاضی رسیدگی‌کننده به یک موضوع در خلال رسیدگی تشخیص دهد که عواید یا منافی از جرم برای مجرم یا مجرمین تحصیل و به وجود آمده است یا اینکه اموال و وسایلی که در ارتکاب جرم مورد استفاده واقع شده و در وقوع جرم یا تسهیل در آن نقش داشته است، اموال موردنظر به نفع دولت ضبط خواهد شد. ماهیت ضبط را می‌توان یک اقدام احتیاطی دانست که غیر از اقدام تأمینی است؛ زیرا تصمیم به اقدام تأمینی متوقف به جرم و محکومیت مجرم است و هیچ مالی حتی اگر ناشی از جرم یا وسیله ارتکاب جرم باشد یا برای ارتکاب جرم، ساخته یا تهیه شوند، ضبط نخواهد شد مگر اینکه نص خاصی در قانون کیفری مبنی بر ضبط آن مال وجود داشته باشد. در این صورت اگر با فرضی که آن مال از مستثنیات دین هم است ضبط خواهد شد، در غیر این صورت آن مال با تصمیم قاضی دادسرا یا دادگاه معدوم یا مسترد می‌شود. با این اوصاف مصادره اموال یا ضبط موجب می‌شود که اموال برای همیشه از مالکیت و تصرف مالک یا متصرف آن خارج و به دولت منتقل شود. همچنین طبق قانون تأسیس سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی و اساسنامه آن مصوب ۱۳۷۰/۱۰/۲۴ به منظور جمع‌آوری و نگهداری، اداره و فروش کالاهای متروکه دولتی و غیردولتی ضبط و قاچاق قطعیت یافته و کالای قاچاق بلا صاحب متواری و همچنین اموال منقول و غیرمنقول و حقوق مالی که بر اثر احکام و قرارهای قطعی مراجع ذیصلاح قضایی و یا تصمیمات مراجع صلاحیت‌دار اداری و صنفی به انحای مختلف، به صورت شرکت دولتی تشکیل و طبق این قانون و آیین‌نامه‌های آن و مقررات مربوط به شرکت‌های دولتی اداره می‌شود.

۴-۳- معدوم کردن

در ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی و ماده ۱۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری به استرداد، ضبط و یا معدوم کردن مال اشاره شده است؛ بنابراین اتخاذ تصمیم به هر یک از این موارد یادشده مستلزم آن

است که به‌طور دقیق مشخص شود با چه ضابطه‌ای و در چه مواردی اموالی که در جرم به‌کاررفته‌اند باید مسترد یا معدوم یا ضبط گردند؛ به‌عبارت‌دیگر، وجود شرایط ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی برای استرداد، معدوم و ضبط لازم است ولی کافی نیست. دادگاه برای اینکه بتواند بین ضبط، معدوم نمودن یا استرداد اموال یا اشیاء یکی را انتخاب کند باید تابع ضوابط خاص و وجوه ممیزی باشد؛ گاهی اشیاء و اموال از این جهت که بایستی به‌حکم قانون معدوم شوند و یا به‌احتمال شمول حکم قانون برای معدوم کردن آنها ضبط می‌شوند که در این موارد ضبط موقت مال ادامه پیدا می‌کند تا دادگاه تکلیف آن را از جهت معدوم و یا ضبط شدن تعیین کند.

از میان تعابیر مختلفی که از ضبط و مصادره اموال در قوانین مربوط به قاچاق آمده می‌توان در یک دسته‌بندی کلی ضبط اموال را به موقت و دائم و مصادره اموال را به عام و خاص تقسیم کرد؛ این دسته‌بندی بر اساس آثاری است که بر هرکدام از این تعابیر مترتب است، در این میان مشکلاتی که در خصوص قوانین مربوط به قاچاق مغفول مانده‌اند نیز کم نیست؛ نامناسب بودن قوانین و مقررات، نارسایی و پراکندگی آنها، تعدد مراکز تصمیم‌گیری، ناهماهنگی سازمان‌های ذی‌ربط در مبارزه با قاچاق کالا و عدم اتخاذ رویه‌های مناسب در این امر از عمده‌ترین مشکلات مبارزه با قاچاق ارز و کالا است؛ ضبط و مصادره اموال نیز در هرکدام از قوانین تصویب‌شده دارای سازوکارهای خاصی است که این ناهماهنگی و تضييع حقوق جامعه و حقوق متهم را بیش‌ازپیش رقم می‌زند؛ ضبط و مصادره اموال می‌بایست دارای محدوده و قلمرو مشخصی باشد و ضوابط تعیین‌کننده آن به نحوی مقرر شود که هم از حتمیت و قطعیت برخوردار بوده و هم موجب تضييع حقوق مالکانه اشخاص نشود؛ در حقوق کیفری ما به دلیل پراکندگی وسیع قوانین مربوط به قاچاق، ضبط و مصادره اموال ضوابط یکسان و واضحی وجود ندارد؛ این امر موجب ناکارآمدی و بازدهی اندک قوانین یادشده در تقابل با جرائم ارتكابی می‌شود؛ بنابراین تعیین ضوابط یکسان و رویه واحد از موارد ضروری در این زمینه به شمار می‌آید.

نتیجه‌گیری

ضبط اموال موضوع ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی و ماده ۱۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری، نه همه ویژگی‌های مجازات را داشته و نه دلالتی بر اقدام تأمینی بودن را دارد که ضبط اقدام تأمینی محسوب شود. هرچند در برخی موارد اقدام تأمینی بودن ضبط به لحاظ ماهوی روشن است؛ مانند تبصره ۳ ماده ۲۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز که آلات و ادواتی را که جهت تسهیل ارتکاب قاچاق کالا ممنوع مورد استفاده قرار می‌گیرند، ضبط می‌شوند. هدف اصلی در اعمال مجازات شخص مجرم است اما در خصوص ضبط هدف اصلی از دسترس خارج کردن مال از دسترس دارنده آن (مجرم) است بنابراین هرچند ماهیت ضبط در برخی قوانین خاص مانند قسمت آخر ماده ۲ قانون مجازات اخلا لگران اقتصادی به‌عنوان مجازات اصلی مطرح است، در مواردی که قانون و نص خاصی وجود ندارد ظاهراً ضبط اموال ماهیتی مبهم دارد؛ در آغاز و اغلب موارد با لحاظ تعریف تعزیر مذکور در ماده ۱۸ قانون مجازات اسلامی باید آن را داخل در مفهوم مجازات تعزیری دانست ولی در مواردی که با صدور حکم برائت یا قرار منع تعقیب یا قرار موقوفی تعقیب اموالی ضبط می‌شود باید ماهیت آن را یک اقدام احتیاطی دانست، چراکه در این موارد ضبط نه مجازات است و نه اقدام تأمینی است؛ بنابراین پیشنهاد می‌گردد به صراحت قانون‌گذاری شود که اموال ممکن است به لحاظ ماهیت صرفاً مجرمانه‌شان علاوه بر عنوان مجازات تحت عناوین اقدامات تأمینی یا احتیاطی ضبط گردند؛ علاوه بر وجود یکی از شرایط مقرر در ماده ۲۱۵ ق.م.ا باید اولاً نص خاصی در خصوص ضبط وجود داشته باشد یا مال مورد نظر، صرفاً کاربرد مجرمانه داشته باشد. شایسته است به عنصر روانی جرم نیز مثل عنصر مادی توجه شود و بر این اساس اموالی که صرفاً با قصد ارتکاب جرم تهیه یا ساخته می‌شوند، در صورت ارتکاب جرم با آنها ضبط گردند.

فهرست منابع

- الف) منابع فارسی
- اباذری فومشی، منصور. قانون اجرای احکام مدنی در نظم حقوق کیفری (تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۰).
- احمدی، بهرام. سوءاستفاده از حق (تهران: نشر اطلاعات، ۱۳۸۵).
- آدابی، علی. ضبط و مصادره اموال در جرائم مربوط به قاچاق از منظر قوانین کشور (تهران: نشر آگاه، ۱۳۹۴).
- اردبیلی، محمدعلی. حقوق جزای عمومی، جلد ۲ (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۴).
- باختر، سید احمد، رئیسی، مسعود. بایسته‌های اجرای احکام مدنی، (تهران: نشر خط سوم، ۱۳۹۶).
- بهرامی، بهرام. اجرای احکام مدنی، چاپ سوم (تهران: نشر مؤسسه فرهنگی انتشاراتی نگاه بینه، ۱۳۸۳).
- تقی زاده، ابراهیم، هاشمی، سید احمدعلی. حقوق اموال و مالکیت (تهران: نشر مجد، ۱۴۰۰).
- جعفری دولت‌آبادی، عباس. «ضبط اموال و شرایط آن در قرارهای تأمین کیفری»، ماهنامه دادرسی، ۵۲ (۱۳۹۴).
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. ترمینولوژی حقوق (تهران: نشر گنج دانش، ۱۴۰۰).
- چهنکندی نژاد، علی، بستامی، پیام. «بررسی فقهی و حقوقی قصور و اشتباهات قضات در قوانین کیفری ایران»، مطالعات حقوقی، ۲۱ (۱۴۰۰).
- حبیب زاده، محمدجعفر، عمرانی، سلمان، پور غلام، حامد. «تحلیل جرم قمار در فقه و حقوق ایران»، نشریه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، ۲۰ (۱۳۸۹).
- حسینی، سید محمدرضا. قانون اجرای احکام مدنی در رویه قضایی، چاپ دوم (تهران: مؤسسه فرهنگی انتشاراتی نگاه بینه، ۱۳۹۵).
- خلیل بن احمد. کتاب‌العین، چاپ مهدی مخزومی و ابراهیم سامرائی، (قم: مؤسسه دار الهمجره، ۱۴۰۹).
- خوئی، سید ابوالقاسم. مصباح الفقاهه فی المعاملات، جلد ۲ (قم: نشر فقهت، ۱۳۹۳).
- دلیر، حمید. «حقوق اشخاص ثالث در فرآیند مصادره اموال در حقوق ایران و انگلیس»، مجله تحقیقات حقوقی، ۲ (۱۳۹۵).
- ۱، زراعت، عباس. اصول آیین دادرسی کیفری ایران، چاپ اول (تهران: نشر مجد، ۱۳۸۶).
- زراعت، عباس. شرح مختصر قانون مجازات اسلامی (تهران، نشر ققنوس، ۱۳۹۲).
- سید جلیلی، سید مرتضی. «ملی کردن اموال از منظر حقوق خصوصی ایران و حقوق بین‌الملل» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس، ۱۳۹۵).
- شاکری، ابوالحسن، قلی زاده، بهروز. «ضبط اموال در حقوق کیفری ایران»، مجله دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۸۷ (۱۳۹۸).
- عامری، آفاق. «مصادره اموال ناشی از جرائم مواد مخدر و چالش‌ها و راهکارها»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۶.
- عبدالقادر عوده. التشريع الجنائی الاسلامی مقارناً بالقانون الوضعی (قاهره مصر: المكتبة التوفیقیة، ۲۰۰۹).
- غیاثوند، سعید، رهدارپور، اردشیر. کیفر مصادره اموال در جرائم مواد مخدر در حقوق کیفری ایران، کنفرانس ملی حقوق، فقه و فرهنگ، شیراز، ۱ (۱۳۹۹).
- قربانی، فرج اله. مجموعه آراء وحدت رویه دیوان عالی کشور (جزایی)، چاپ ۷ (تهران: انتشارات فردوسی، ۱۳۹۰).
- کاتوزیان، ناصر. حقوق مدنی اموال و مالکیت، چاپ هفتم (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۲).
- مرادی، بابک، وریا الماسی، کورش رام. ابتکارات ملی و حقوق بین‌الملل در گذار به عدالت انتقالی، چاپ اول (تهران: نشر پل، ۱۳۹۹)، ۵.

This Page Intentionally Left Blank